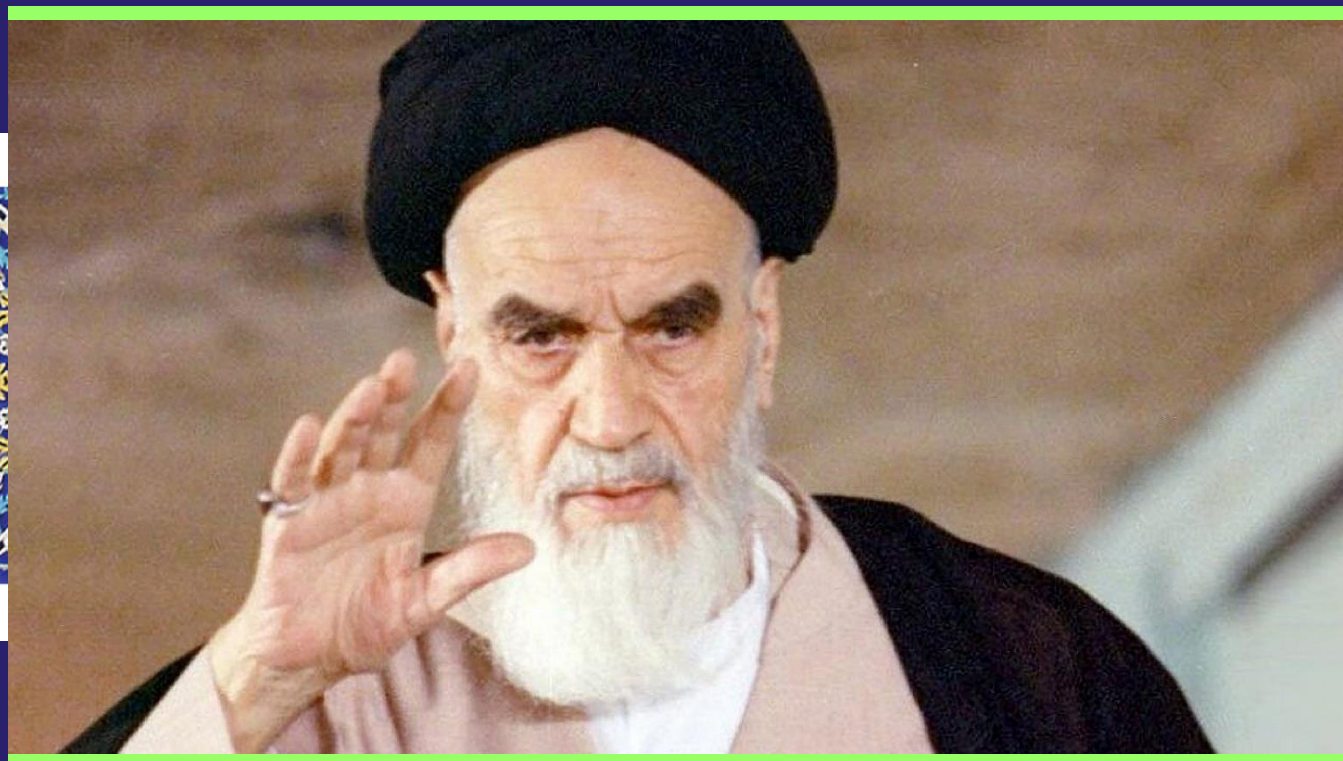

مفاهیم
و کارکردهای
وقف

سبحان الله العظيم

حضرت امام خمینی (ره)

موقوفات باید به حالت وقفیت باقی بماند و به وقف عمل شود.

حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله)

اگر کسی نیت واقف را تغییر بدهد، ولو در امر خیر، ضامن است.

فهرست

آشنایی اجمالی
با وقف

وقف
در قرآن
و روایات

تاریخچه
وقف
در ایران

ارکان و
ساختارهای
وقف

آسیب شناسی
وقف

ترویج
فرهنگ وقف

آمار و اطلاعات
مرتبط با موقوفات
حوزه سلامت

مفاهیم و کارکردهای وقف

آشنایی اجمالی با وقف

فهرست

فرق وقف، صدقه و احسان

- وقف یکی از مصادیق انفاق است با این تفاوت که وقف ماندگار است ولی احسان و صدقه و انفاق یکبار اتفاق می افتد.
- وقف تبدیل فانی است به باقی

وقف در لغت و اصطلاح

- **در لغت:** وقف یعنی توقف و ایستادن
- **در اصطلاح:** تحبیس مال و تسبیل منفعت (حبس الاصل و تسبیل المنفعه)
- بیرون کردن عین از مالکیت مالک و حبس کردن آن برای استفاده از منافع یا تولیدات آن، در راه معین.
- ماده‌ی ۵۵ قانون مدنی در تعریف حقوقی و اصطلاحی وقف می‌گوید: «وقف عبارت است از این که عین مال حبس و منافع آن تسبیل شود».

واژه «عین المال»

- عین باشد، پس نمی‌توان منفعت را وقف نمود.
- عین موقوفه استعداد آن را داشته باشد که با بقای عین از منافعش استفاده شود؛ مثل خانه‌ای که در آن سکونت کنند، یا درختی که از سایه و میوه‌اش استفاده کنند و یا حیوانی که از شیر و پشمش استفاده شود.

حبس مال

- منظور از «حبس» ممنوع کردن نقل و انتقال و یا تصرفاتی است که موجب از بین رفتن عین مال می‌شود؛ زیرا مقصود از وقف، انتفاع همیشگی موقوف علیهم (استفاده کنندگان از موقوفه) از مال موقوفه است.
- حبس باید دائمی باشد تا با گذشت زمان آن چه را واقف تأسیس نموده است از بین نرود.

تسبیل منافع

منظور از «تسبیل» در تعاریف حقوقی و فقهی وقف این است که واقف از استفاده منافع موقوفه به صورت شخصی صرف نظر کرده و مقرر نماید که در راه خدا و امور خیریه مصرف گردد.

مفاهیم و کارکردهای وقف

وقف در قرآن و روایات

فهرست

وقف در قرآن کریم

در قرآن آیه‌ای که بر وقف و احکام آن صریحا دلالت کند، وجود ندارد. ولی دانشمندان مسلمان و مفسران قرآن کریم از کلیت برخی مفاهیم اخلاقی که در قرآن ذکر شده است، چنین دریافته‌اند که وقف مورد تایید قرآن کریم است. چرا که اعمال خیر و صالح همواره در آیات این کتاب شریف و نورانی ستوده شده و به‌طور عموم هر آنچه که بر انجام کارهای نیکو و تشویق بدان دلالت داشته باشد، بر وقف نیز دلالت می‌کند. به تعبیر دیگر می‌توان گفت که روح وقف مورد تایید قرآن کریم قرار گرفته است. در نهایت مواردی از اعمال صالح، مانند صدقه، قرض الحسنه، تعاون، انفاق، محبت و کمک به هموعان و... ذکر شده و به نوعی با روح وقف سازگاری دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

وقف در قرآن کریم

✓ الف

آیاتی که انسان را به عمل صالح ترغیب و توصیه نموده و می‌دانیم وقف کردن نیز نوعی کار خیر و عملی خداپسندانه است:

۱. «و اما الذین امنوا و عملوا الصالحات فیوفیهم اجرهم» (آل عمران / ۵۷) [و اما کسانی که ایمان آورده اند و کارهای شایسته کرده‌اند، (خداوند) مزدشان را به تمامی به آنها می‌دهد].
۲. «المال و البنون زینه الحیوه الدنیا و الباقیات الصالحات خیر عند ربک ثوابا و خیر أُملاً» (کهف / ۴۶) [مال و فرزندان آرایش زندگانی جهان‌اند و لکن اعمال صالح که تا قیامت باقی است، نزد پرودگار بسی بهتر و عاقبت آن نیکوتر است].

وقف در قرآن کریم

✓ **ب** آیه‌هایی که به تألیف قلوب و جلب محبت دیگران دلالت دارد و چون یکی از مصارف درآمدهای وقف در جهت تحکیم و تثبیت روح همبستگی و محبت بوده و در عین حال احسانی است عاری از منت، و اقدامی است که در بسیاری از موارد، استفاده کننده از منافع وقف، واقف را ملاقات نکرده و چه بسا او را نمی‌شناسد، ولی از نتیجه لطف او بهره‌مند می‌شود، در نهایت تاثیر این عمل خداپسندانه به مراتب عمیق‌تر و ماندنی‌تر خواهد بود:

«انما الصدقات للفقراء و المساکین و العاملين علیها و المولفه قلوبهم و فی الرقاب و الغارمین و فی سبیل الله و ابن السبیل» (توبه / ۶۰) [صدقات منحصرأ مختص است به: فقیران و عاجزان و متصدیان اداره صدقات و کسانی که باید تألیف قلوب آنها کرد و آزادی بندگان و قرض‌داران و در راه خدا (راه تبلیغ و ترویج دین خدا) و به راه‌ماندگان.]

وقف در قرآن کریم

✓ ج

آیاتی که مردم را به روح تعاون، احسان و برادری دعوت نموده است، مانند:

۱. «تعاونوا علی البر و التقوی و لا تعاونوا علی الاثم و العدوان» (مائده / ۲) [بر نیکی و تقوی همکاری کنید و بر گناه و دشمنی همکاری نکنید].
۲. «ان الله یامر بالعدل و الاحسان و ایتاء ذی القربی» (نحل / ۹۰) [یقیناً خداوند به عدل و احسان و بخشش به نزدیکان دستور می‌دهد].

وقف در قرآن کریم

د ✓

آیاتی همچون آیه ۴۶ سوره کهف که بر جاری و باقی بودن اعمال صالح (مانند وقف) در طول زمان اشاره دارند:

«الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا خَيْرٌ أَمَلًا» (کهف / ۴۶) [مال و فرزندان زینت حیات دنیا است و (لیکن) اعمال صالح که تا قیامت باقی است (مانند نماز و تهجد و ذکر خدا و صدقات جاری چون بنای مسجد و مدرسه و موقوفات و خیرات در راه خدا) نزد پروردگار بسی بهتر (عاقبت) آن نیکوتر است].

ترغیب ائمه اطهار نسبت به وقف و نذر

وقف نامه‌های متعددی از حضرت امیر (علیه السلام) به یادگار مانده که به جهت اختصار از ذکر آنها صرف نظر می‌کنیم. با توجه به اهتمام زیاد شخص رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) و جانشینان آن حضرت به مسأله وقف می‌توان به جایگاه و نقش وقف در پویایی اسلام پی برد که پویایی دین اسلام به زنده ماندن شعائر و احکام اسلامی و برخورداری پیروان آن از امنیت روحی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... است.

ائمه (علیهم السلام) با تأسی از پیغمبر اسلام و حضرت زهرا (سلام الله علیها) و به عنوان رهبر و معلم جامعه اهتمام زیادی در گسترش فرهنگ وقف در جامعه داشته‌اند و به فراخور توانایی مالی که دانسته‌اند و مصلحتی که تشخیص می‌دادند اقدام به وقف اموال خود می‌نمودند. در این میان حضرت امیر (علیه السلام) بیشترین موقوفه‌ها را داشته‌اند. در مناقب ابن شهر آشوب آمده است که «علی (علیه السلام) در «ینبع» صد چشمه درآورد و برای حاجیان خانه خدا وقف فرمود و چاه‌هایی در راه کوفه و مکه حفر کرد و مسجد فتح را در مدینه و مسجدی را در مقابل قبر حمزه و در میقات و کوفه و بصره و آبادان بنا کرد.»

« إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ:
إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ. »

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: « با مرگ انسان، رشته عملش قطع می شود، مگر از سه چیز: **صدقه جاری (و ماندگار)**، دانشی که مردم از آن بهره مند شوند و فرزند نیکوکاری که برایش دعا کند. »

مفاهیم و کارکردهای وقف

تاریخچه وقف در ایران

فهرست

وقف در ایران پیش از اسلام

سابقه وقف در ایران به قبل از اسلام برمی گردد. اقوام آریایی، به ویژه ایرانیان، به پیروی از آیین و کیش خود، دارای **موقوفات و نذورات بسیاری برای نگهداری معابد و آتشکده‌های خود** بوده‌اند. در این دوران، عمده‌ترین زمین‌های فئودالی، املاک خالصه وقفی بوده و در دوره هخامنشیان، معابد بر املاک وسیعی تسلط داشتند که این زمین‌ها از طرف پادشاه و یا بزرگان و فئودال‌های محلی به منظور جلب پیشوایان مذهبی به پرستشگاه‌ها هدیه می‌شد. کشاورزانی که در این قبیل زمین‌ها به کشت و زرع مشغول بودند، سهم مالکانه را می‌باید به هیربد یا کاهن بزرگ می‌دادند. سلوکیان و اشکانیان نیز این شیوه را محترم می‌شمردند. پاره‌ای از این موقوفات، هم اکنون نیز در نزد زرتشتیان برخی از شهرهای ایران، مثل یزد و کرمان باقی و دایر است.

مستندات در تأیید وقف پیش از اسلام

در کتاب دانیال نبی به زبان آرامی چنین آمده است: «گناهان خود را به (صدقا) و خطایای خود را بر احسان نمودن بر فقیران فدیة بده»، اما شافعی در رساله الإمام می گوید: «تا آنجا که دانسته‌ام مردم جاهلیت خانه و زمینی را برای خدا حبس نکرده‌اند و حبس تنها از طرف مسلمین صورت گرفته است.»

دکتر الکبیری در نقد بیان امام شافعی می گوید: از ظاهر کلام وی چنین می‌رسد که مفهوم انواع حبس در میان امت‌های پیش از اسلام به‌طور کلی ناشناخته بوده، ولی این معنی حقیقت ندارد، زیرا **حبس پیش از اسلام نیز معروف بوده، گرچه به نام حبس یا وقف نامیده نمی‌شده است.** گواه این سخن آن است که هنگام فتح شوش در بقعه دانیال نبی گنجی به دست آمد با سندی که به موجب آن گنج به پرداخت وام‌های بدون ربح اختصاص یافته بود؛ پس خلیفه دستور داد که گنج به دست آمده به بیت‌المال منتقل شده و طبق دستور مندرج در سند عمل شود.»

وقف در ایران بعد از اسلام - دوره عباسی

استقرار حکومت عباسیان و پافشاری آنان بر محقق جلوه دادن خلافت غاصبانه و سرپوش نهادن بر مظالم خود با رفتاری ریاکارانه، باعث شد تا مردم برای مدتی هرچند کوتاه فضایی برای کسب معارف و علوم اسلامی از منابع اصیل آن (امامان معصوم(ع)) پیدا کرده و در مسیر نشر و ترویج آن به سنت نبوی وقف روی آورند. در این دوران توجه شایانی به وقف شد؛ به طوری که درآمد سالانه موقوفات به صدها هزار دینار طلا می‌رسید و نظامیه‌های بغداد و نیشابور که خواجه نظام‌الملک آنها را تاسیس کرده بود از این طریق اداره می‌شد. وقف از قرن ۴ تا ۷، رونقی بسزا داشت به طوری که در قرن ششم به دلیل استقبال کثیر مردم از این سنت حسنه، موقوفات برای تاسیس مدارس، بیمارستان و کتابخانه و مصارف عامه گسترش فراوانی یافت و **ضرورت رعایت ضوابط شرعی ایجاب می‌نمود که تصدی امور موقوفات به عهده دانشمندان و علمای دینی واگذار گردد تا** عواید آنها طبق نیت واقفان مصرف شود که این خود تحول چشمگیری در تاریخ وقف به شمار می‌رود.

وقف در ایران بعد از اسلام - دوره مغولان

در دوره مغولان، به‌ویژه در اوایل تسلط آنان، بسیاری از املاک موقوفه مصادره و به‌صورت املاک خالصه دولتی درآمد. ولی پس از تشرف به اسلام، خود مشوق اوقاف شدند، به‌ویژه در دوران غازان خان موقوفات زیادی برای امور خیریه ایجاد شد. اهمیت و وسعت موقوفات به‌ویژه در دوران رشیدالدین فضل‌الله موجب شد تا **تشکیلات منظمی برای اداره موقوفات و تحت نظارت قاضی‌القضات** به‌وجود آید. شرح و بسط بیشتر اوقاف این دوره را می‌توان در کتاب تاریخ مبارک غازانی ملاحظه کرد.

وقف در ایران بعد از اسلام - دوره صفویه

بیشترین توسعه اوقاف مربوط به دوران صفویه است. در این دوران، شاهان صفوی به‌ویژه شاه عباس اول همه اموال، رقبات و املاک خالصه را وقف کرد. به تبعیت از پادشاه، بسیاری از حاکمان مناطق نیز املاک فراوانی را در سرتاسر مملکت به‌صورت وقف درآوردند. در این دوران، بسیاری از املاک، وقف **مقاصد خیریه** مخصوصاً وقف **بقاع متبرکه** و از همه بالاتر **آستانه امام رضا (علیه‌السلام) در مشهد و حضرت معصومه (سلام‌الله‌علیها) در قم** شد. در دوره نادر شاه، برخلاف گذشته اوقاف محدود شد؛ به‌گونه‌ای که در سال‌های آخر سلطنت نادرشاه، طی فرمانی همه اوقاف به‌صورت املاک خالصه درآمده و تحت عنوان «رقبات نادری» در دفاتر مخصوصی ثبت شد.

وقف در ایران بعد از اسلام - دوره قاجاریه

در دوران قاجاریه که اوضاع دچار آشفتگی و بی‌سامانی بود، موقوفات نیز دستخوش حیف و میل و مصادره فرصت طلبان و سودجویان شد، لیکن مواردی نیز به چشم می‌خورد که اقداماتی در جهت اصلاح امور موقوفات و اجرای نیات واقفین صورت گرفته و دستورالعمل خاصی در این خصوص صادر شده است. در زمان به وقوع پیوستن انقلاب مشروطیت مردم بیدار و قهرمان ایران به رهبری روحانیت شجاع و مبارز شیعه بساط خودکامگی قاجار را درهم پیچیده و نظام نوینی را تشکیل دادند. در این نظام موقوفات تا حدودی محل خود را پیدا کرده و با تاسیس وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، وقف و ایقاف در تشکیلات اداری آن روز مطرح شد.

وقف در دوران انقلاب شکوهمند اسلامی ایران

پس از تحولات سال ۱۳۵۷، وقف و فرهنگ آن دوباره و از نو احیا شد. امام خمینی که عمر خود را وقف جلب رضای خدا و مبارزه علیه طاغوت کرده بود، به سنت شریف وقف توجه خاص داشت و در کتاب تحریر الوسیله بابتی را در کنار سایر فروع دین به وقف اختصاص داد. فتوای شجاعانه امام بعد از ۷۳ روز روند رو به انحطاط موقوفات در زمان پهلوی را متحول کرد. مطابق فتوای ایشان، تمام اسناد زمین‌های وقفی که در اصلاحات ارضی به صورت ملکی به مردم واگذار شده بود، باطل و باید به حالت وقفی خود بازگردد و عمل به وقف انجام شود. این نشان‌دهنده اهمیتی است که وقف در این دوران دارد و در همین زمان است که موقوفات از گسستگی و نابسامانی ناشی از سیطره طاغوت خارج شد و مقام و مرتبه واقعی خویش را یافت. نتیجه این فتوا و پیگیری‌های نظام جمهوری اسلامی ثبت ۲۹ هزار و ۹۰۳ موقوفه در زمینه‌های مختلف است. مهمتر از احیای موقوفات، احیای فرهنگ وقف بوده است که در دوران قبل رو به فراموشی می رفت دوباره زنده شد. به عنوان نمونه در دوره‌های پهلوی اول و دوم فقط ۲۱۲ وقف در استان خراسان رضوی ثبت شده بود، در حالی که طی ۴۰ سال پس از انقلاب اسلامی ۴۰۰۰ وقف تنها در همین استان به ثبت رسیده است.

مفاهیم و کارکردهای وقف

ارکان و ساختارهای وقف

فهرست

تعاریف ابتدایی

واقف: وقف کننده، به هنگام وقف باید از شرایط عمومی معاملات – که عبارتند از بلوغ، عقل، اختیار و حق تصرف در مال – برخوردار باشد.

موقوفه: چیزی که وقف می شود، باید ملک وقف کننده و دارای منافع حلال باشد و با استفاده از منافع آن، اصل ملک باقی بماند. همچنین، باید قابل تسلیم باشد.

موقوف علیه: باید چیزی یا کسی که وقف برای او صورت می گیرد، معین باشد.

صیغه وقف: خارج نمودن مال از ملکیت و اختصاص منافع برای موقوف علیهم

فرق موقوفه و رقبه

موقوفه مفهوم انتزاعی است و وجود خارجی ندارد

رقبه مصداق عینی موقوفه است و وجود خارجی دارد
مانند: خانه ، مغازه ، درخت ، چاه و ...

اقسام وقف به اعتبار موقوفه

وقف انتفاع: عبارتست از وقفی که از قِبَلِ استفاده منتفع از آن وجهی پرداخت نگردد
مانند وقف مسجد، پل، شوارع

وقف منفعت: وقفی است که مقصود از آن درآمد مادی است، برای هزینه چیزی
دیگر؛ مانند وقف مغازه برای اداره مسجد، مدرسه و یا بیمارستان.

اقسام وقف به اعتبار موقوف علیهم

وقف عام: وقفی است که در جهت و مصلحت عمومی و یا عناوین عامه باشد، مانند وقف بر مساجد، مدارس، تعزیه‌داری، اطعام، دارو و درمان، کمک به فقرا، ایتام و... موقوفاتی که وسیله اقلیت‌های دینی برای معابد و امور عام‌المنفعه اختصاص یافته وقف عام تلقی می‌شود.

وقف خاص: وقفی است برای شخص یا اشخاص معین و محصور، مانند وقف بر اولاد و احفاد

شرایط صحت وقف

- **صیغه وقف:** صیغه وقف به هر لفظ و زبانی ادا شود، صحیح است ولی باید به گونه ای باشد که بر اراده معنای وقف دلالت کند.
- **قبض:** تحویل گرفتن وقف، شرط صحت آن است و باید به اذن واقف صورت گیرد؛ بدین ترتیب که در وقف خاص باید موقوف علیهم آن را تحویل بگیرند و قبض طبقه اول آنان از دیگر طبقات، بلکه قبض افراد موجود از طبقه اول از غیرموجودین کفایت می کند. اما در وقف بر جهات عامه مانند مساجد اگر واقف برای وقف قیم یا متولی معین کرده باشد قیم و یا حاکم باید آن را تحویل بگیرد و در صورتی که قیم معین نکرده باشد حاکم به طور متعین باید آن را تحویل بگیرد. در مورد وقف بر عناوین کلی مانند فقرا و طالبان علم نیز چنین است.
- **دوام وقف:** وقف باید دایم باشد نه موقت. وقف دایم موجب از میان رفتن مالکیت واقف می شود.
- **تنجیز:** وقف، بنابر احتیاط باید قطعی باشد، نه شرطی و تعلیقی. پس، اگر واقف بگوید: «این ملک را از سال آینده وقف کردم» باطل است. ولی چنانچه بگوید: «این ملک بعد از من وقف است» اگر وصیت به وقف از این صیغه فهمیده می شود، صحیح و گر نه باطل است.

سایر اصطلاحات وقف

- **متولی:** متولی کسی است که اداره و مدیریت موقوفه را برعهده دارد و توسط واقف تعیین می گردد.
- **ناظر:** ناظر کسی است که بر کار متولی موقوفه نظارت می کند تا عواید موقوفه در مصارف تعیین شده در وقفنامه مصرف شود.
- **وقفنامه:** وقفنامه متن تفصیلی است که اطلاعات جامع موقوفه و وقف اعم از متولی، رقبات، چگونگی هزینه کرد درآمد موقوفه، ناظر و... در آن قید شده است.

انواع وقف به اعتبار واقف

✓ وقف فردی

✓ وقف دسته جمعی

آشنایی با برخی از نهادهای مشابه وقف (۱)

تصدیق

رقبی

عمری

هبه

صدقه

تراست

اندومنت

• **اندومنت:** اهدا کردن مبلغی پول یا اموال به یک مؤسسه نظیر دانشگاه، به منظور استفاده در موارد خاص، به ویژه در موردی که اصل پول و مال به طور دائم دست نخورده باقی می ماند و فقط از محل سود و منافع حاصله از اصل پول یا مال در مصارف مورد نظر استفاده می شود. همچنین اندومنت به معنای انتقال و یا دادن یک سوم از اموال شوهر به همسر بازمانده از وی پس از فوت نیز می باشد.

• **تراست:** به معنای یک رابطه‌ی حقوقی بوده و در موردی صادق است که فردی (ایجادکننده تراست) مالکیت مالی، اعم از منقول و غیرمنقول را به فرد یا افرادی که تراستی یا امین نامیده می شوند، انتقال داده تا آن مال را برای استفاده اشخاص دیگر، که ذی نفع یا مستحق نامیده می شوند، یا به منظور استفاده در موارد مجاز قانونی مشخص نگهداری نماید. در این صورت مالکیت به تراستی یا امین منتقل شده است. اما منافع حقیقی مال به تراستی واگذار نشده است؛ بلکه منافع متعلق به سایر اشخاص ذی نفع یا برای مصرف در مقاصد عام المنفعه و خیریه می باشد.

آشنایی با برخی از نهادهای مشابه وقف (۲)

تصدیق

رقبی

عمری

هبه

صدقه

تراست

اندومن

- **صدقه:** مالی که در راه خدا به مستمندان داده می‌شود.
- **هبه:** بخشش و هدیه‌ای که از سوی شخص به دیگری عطا می‌شود.
- **عمری:** تسلیم عین به شخصی، یا تا پایان عمر دهنده و یا تا پایان عمر گیرنده.
- **رقبی:** تسلیم عین به شخصی، در بازه‌ی زمانی مشخص، مثلاً ده سال.
- **تحبیس:** تسلیم عین در مدتی مشخص، به‌طور عمومی و نه به افرادی خاص

مفاهیم و کارکردهای وقف

آسیب شناسی وقف

فهرست

آفات مرتبط با اصل وقف

۱. ضعف فرهنگی و علمی جامعه و خواص نسبت به جایگاه و کارکرد نهاد وقف
۲. وجود برخی از خلأها و نواقص قانونی
۳. عدم توجه شایسته و بایسته به مباحث جدید اقتصادی و اجتماعی در حوزه‌ی مباحث فقهی و حقوقی وقف
۴. عدم توجه به نیات واقفین و در نتیجه ایجاد حس بی‌اعتمادی نسبت به وقف و اوقاف

آفات مرتبط با موقوفه

۱. وجود تخلفات عدیده در ارتباط با موقوفات و عدم برخورد به موقع و مناسب نسبت به آنها
۲. عدم شناسایی بسیاری از موقوفات و عدم نظارت بر بسیاری از موارد شناسایی شده
۳. عدم استیفاء کامل عوائد بسیاری از موقوفات
۴. فرسودگی و بازدهی پایین برخی از موقوفات

آفات مرتبط با مدیریت وقف

۱. عدم توجه به نهاد وقف در برنامه ریزی های کلان مدیریتی
۲. متأثر بودن سازمان اوقاف از دولت ها و تبعیت از اهداف حزبی و گروهی در برخی از دوره ها
۳. عملکرد سوء برخی از متولیان موقوفات
۴. غلبه نگاه مصرفی بر نگاه تولیدی نسبت به موقوفات
۵. عدم توجه نسبت به بُعد اقتصادی و کارکرد تجاری موقوفات
۶. عدم توجه به نیازهای نو و عرصه های جدید کاربری در جهت هدایت واقفین و مصرف صحیح موقوفات
۷. بدینی نابجای برخی از متدینین نسبت به تشکیلات اوقاف و عدم ورود در این عرصه

برخی دیگر از آسیب‌های عرصه وقف (۱)

۱. **تغییر منظر از فرهنگی به اقتصادی:** اگرچه سنت نیکوی وقف، سبب رونق اقتصادی جامعه اسلامی است؛ ولی این نباید مروجین این سنت را از نگاه فرهنگی به این سنت غافل سازد؛ زیرا در این صورت، انگیزه نیکوکاری که عامل گرایش عموم مردم به این سنت است، رو به ضعف می‌گذارد و این خود مانع از گسترش وقف می‌شود. وقف، بهره اقتصادی آشکاری برای واقفان ندارد، از این رو نمی‌توان با تکیه بر منافع اقتصادی برای واقفان، آنها را به وقف اموالشان ترغیب کرد؛ هم از این رو لازم است از توجه فرهنگی به این سنت، محافظت شود و از تغییر منظر، جلوگیری شود.

۲. **پیچیدگی‌های اداری:** دشواری و پیچیدگی مسیراداری وقف، داوطلبان وقف اموال را با سختی و مشکل روبه‌رو می‌سازد و این، چه بسا باعث دلزدگی و صرف‌نظر از وقف شود. داوطلبانی که حاضر به نیکوکاری و گذشت از اموال خویش شده‌اند، وقتی با مشکلاتی روبرو می‌شوند که نیرو و وقت بسیاری را از آنها تلف می‌کند، خود به عوامل ضدتبلیغی در این باره تبدیل می‌شوند و به جای ترغیب دیگران به وقف، آنها را از وقف باز می‌دارند.

برخی دیگر از آسیب‌های عرصه وقف (۲)

۳. **ابهام و عدم شفافیت در بهره‌برداری از موقوفات:** شفافیت در چگونگی مسیر وقف و بهره‌مندی موقوف علیهم از موقوفات، موجب جلب اطمینان عمومی به سازمان اوقاف می‌شود و وجود هرگونه ابهامی در این حوزه، آسیبی جدی به رغبت عمومی برای وقف اموال وارد خواهد کرد که به مرور، سبب ترک عمومی این سنت خواهد شد. بی‌اعتمادی از مهمترین تهدیدها برای گسترش فرهنگ وقف به شمار می‌رود.

۴. **ناآگاهی:** گسترش وقف، منوط به فراهم شدن عوامل گوناگونی است که یکی از اصلی‌ترین آنها آگاهی به وقف و مسائل مربوط به آن است. ناآگاهی از این سنت، آسیبی جدی است که عموم مردم را از گرایش و عمل به این سنت نیک بازداشته است. ترویج آگاهی‌های لازم و کافی درباره وقف، رفتاری است که در گرو تلاشی پیگیر و پیوسته و همگانی ممکن خواهد شد و فقدان این تلاش، فرهنگ وقف را در معرض تهدید فراموشی و رکود قرار داده است.

مفاهیم و کارکردهای وقف

ترویج فرهنگ وقف

فهرست

برنامه‌های مورد نیاز جهت ترویج وقف

ابداع شکل‌های آسان و متنوع در حوزه وقف، رغبت عمومی را برانگیخته و سبب اقبال گسترده به وقف می‌شود. چه بسیار از مردمی که به علت ضعف اقتصادی و نداشتن چیزی برای وقف کردن، حتی به وقف نمی‌اندیشند و درباره آن نمی‌پرسند. بدیهی است که ارائه برنامه‌های تبلیغی و تعلیمی درباره وقف برای چنین اقشاری، که شمار قابل توجهی از آحاد جامعه را تشکیل می‌دهند، بسیار مفید خواهد بود.

با ابداع شکل‌هایی آسان از وقف، می‌توان شمار قابل توجهی از قشر متوسط و حتی ضعیف جامعه را در این امر خیر و سنت نیک، شریک ساخت تا در شمار واقفین قرار گرفته و از این حسنه ماندگار، محروم نمانند.

✓ وقف
مشارکتی

برنامه‌های مورد نیاز جهت ترویج وقف

در جهت بسترسازی و فراهم نمودن زمینه‌های ایجاد وقف‌های آسان و بدون محدودیت برای خیرین و اشخاص نیکوکار و با توجه به ظرفیت‌های جدید در بازار سرمایه و نظر به تاکیدات کمیسیون‌های فقهی، حقوقی سازمان بورس و اوراق بهادار و سازمان اوقاف و امور خیریه، مبنی بر صحت وقف سهام، لزوم اجرایی‌سازی این نوع از وقف و اهمیت آن معلوم می‌گردد.

✓ وقف
سهام

برای محقق شدن این نوع وقف می‌توان اهداف ذیل را مدنظر قرار داد:

۱. استفاده از ظرفیت‌های بازار سرمایه و فرصت‌های نوین اقتصادی در حوزه وقف.
۲. حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی با تقویت بازار سرمایه.

✓ وقف پول

متن استفتاء رئیس سازمان اوقاف و امور خیریه در مورد وقف پول:

با توجه به اینکه در منابع فقهی در تعریف وقف «حبس‌الاصل و تسبیل‌الثمره» آمده است و پول جدای از ورقه و برگه کاغذی (معهود) اعتباری دارد که امروزه در قالب‌های مختلف عرضه می‌شود. (چک پول - کارت اعتباری و انتقال وجه به‌صورت اینترنتی و...) و مضاربه هم با آن جایز است که اصل آن در خرید و فروش‌های متعدد ثابت است و منافع آن طبق قرارداد بین عامل و مضارب تقسیم می‌شود و یا در سپرده‌گذاری‌های بانکی که اصل آن ثابت است و سود آن ماهیانه تقسیم می‌شود. حال نظر مستطاب عالی پیرامون وقف پول و استفاده از منافع آن در جهت نیت واقف، مورد استدعاست.

متن پاسخ رهبر معظم انقلاب اسلامی به شرح ذیل است:

بسمه تعالی

به نظر می‌رسد بقا مالیت پول، توجیه قابل قبولی برای صحت وقف آن است. والله العالم. در این مسأله نیاز به اطلاق نیست. زیرا وقف جزو عناوین امضا شده‌ی در شرع است و حکم تأسیسی نیست، و شک نمی‌توان داشت آن کسانی که وقف را تأسیس و در طول زمان‌ها اجرا کرده‌اند هدفشان این بوده که چیز ثابتی را بگذارند که عوائد آن صدقه‌ی جاریه باشد. بلی ممکن است در آن روزگار چیز ثابت، منحصر در عین بوده است ولی این موجب اختصاص حکم به عین نمی‌شود چون غرض و هدف معلوم است. و شارع مقدس همین را امضا فرموده است. والحمدلله.

برنامه‌های مورد نیاز جهت ترویج وقف

در اوراق مشارکت، **عین موقوفه هنوز در خارج تحقق پیدا نکرده است**. به عنوان مثال قرار است بیمارستان یا کارخانه‌ای احداث گردد و قبل از احداث، از طریق اوراق مشارکت به فروش برسد. به این صورت که پس از مشخص شدن پروژه‌ی عام‌المنفعه، سازمان اوقاف اقدام به **فروش اوراق وقفی** می‌نماید. در انتشار اوراق وقفی، در ابتدا با خرید اوراق، مبلغ موردنظر را به سازمان اوقاف صلح نموده و نماینده ولی فقیه را وکیل در اجرای صیغه وقف می‌نمایند. سپس سازمان به عنوان متصالح، اقدام به ساخت و تکمیل موقوفه موردنظر می‌نماید. **پس از تکمیل پروژه، صیغه وقف را به نمایندگی از طرف واقفین «بالقوه» جاری نموده و بدین طریق وقف محقق می‌شود.**

✓ اوراق
مشارکت
وقفی

برنامه‌های مورد نیاز جهت ترویج وقف

وقف گروهی وقفی است که توسط گروهی از مردم (خانواده‌ها، انجمن‌ها، مؤسسات، هیأت‌های مذهبی و...) با نیت یا نیات واحده انجام می‌گیرد. به این صورت که عده‌ای از مردم برای ساخت یا بهره‌برداری از یک پروژه، همزمان اقدام به وقف می‌نمایند. در وقف گروهی **پس از مشخص شدن پروژه، صیغه وقف به نیابت از هر فرد به میزان مشارکتش جاری می‌شود.**

✓ وقف
گروهی

برنامه‌های مورد نیاز جهت ترویج وقف

اخوات وقف عبارت‌اند از وصیت در ثلث اموال، نذر و حبس؛ بدین صورت که شخصی ثلث مال خود را برای وقف اختصاص می‌دهد و این موضوع را با تعیین نوع نیت در نوشتن وصیت لحاظ می‌کند. بنابراین ثلث اموال یکی از اقسام اخوات وقف محسوب می‌گردد که با آشنا کردن متمولین با این روش از وقف، می‌توان به توسعه وقف و ایجاد وقف‌های جدید کمک کرد.

✓ اخوات
وقف

برنامه‌های مورد نیاز جهت ترویج وقف

کسانی که دارای تمکن مالی بالایی نیستند و نمی‌توانند در وقف‌های بزرگ مشارکت داشته باشند، می‌توانند با انجام وقف‌های کوچک، سهمی در سنت حسنه وقف داشته باشند و با انجام چنین وقف‌هایی فرهنگ وقف را گسترش دهند. وقف‌های کوچک می‌تواند شامل وقف قرآن، وقف کتاب و... باشد.

✓ وقف‌های
کوچک

برنامه‌های مورد نیاز جهت ترویج وقف

دشواری وقف کردن، آنگاه که ناشی از وجود مشکلات سازمانی، ساختاری و اداری باشد، مانعی مهم در جلب رغبت عمومی به وقف است؛ هم از این رو لازم است برای گسترش وقف، موانع را برطرف کرد و برای رفع این مشکلات تدابیری اندیشید تا مردم به آسانی و با سرعت بتوانند نیات پسندیده خویش در انجام سنت وقف را عملی سازند. وجود دفاتر متعدد در نقاط گوناگون شهرها، تجهیز دفاتر مذکور به ابزار و ساختارهای پیشرفته، وجود راهنمایان گوناگون با توان روابط عمومی بالا برای توجیه مراجعه کنندگان و پاسخگویی سریع به پرسش‌های ایشان درباره وقف را می‌توان از شیوه‌های تسهیل وقف به شمار آورد.

✓ رفع موانع
ایجاد وقف

مفاهیم و کارکردهای وقف

آمار و اطلاعات
مرتبط با موقوفات
حوزه سلامت

فهرست

اقدامات مرکز امور خیریه در جهت ارتقاء مراکز درمانی (۱)

- ✓ انعقاد تفاهم‌نامه همکاری میان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان اوقاف و امور خیریه با هدف ترغیب و توسعه فرهنگ وقف در حوزه سلامت و بهره‌برداری بهینه از امکانات، توانمندی‌ها و ظرفیت‌های مشترک در این حوزه
- ✓ تشکیل شورای اجرایی و دبیرخانه وقف و سلامت در وزارت بهداشت
- ✓ تهیه پلتفرم اطلاعات مراکز درمانی موقوفه و خیریه جهت بروزرسانی آمار و اطلاعات مراکز درمانی موقوفه و خیریه کشور و جمع‌بندی آمار نهایی آنها
- ✓ برگزاری جلسات با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در خصوص عملیاتی نمودن تفاهم‌نامه منعقد شده با آن وزارت‌خانه و سازمان و تشکیل کمیته‌های اجرایی

اقدامات مرکز امور خیریه در جهت ارتقاء مراکز درمانی (۲)

- ✓ پیگیری موضوعات و مشکلات مراکز درمانی موقوفه و خیریه از قبیل اصلاح تعرفه، عضویت در شورای عالی بیمه، وجود نیروی حسابداری در مراکز درمانی موقوفه و... براساس تفاهم نامه منعقد
- ✓ تعامل با مراکز درمانی خیریه و پیگیری مشکلات آنها از طریق مکاتبه با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از جمله برگزاری وینار با متولیان و رؤسای بیمارستان های موقوفه و خیریه کشور
- ✓ پیگیری و ارتباط مرکز فناوری سازمان با فناوری وزارت بهداشت، جهت ایجاد داشبورد اطلاعات مراکز درمانی موقوفه در سامانه جامع موقوفات کشور بر اساس تفاهم نامه منعقد با وزارتخانه
- ✓ مکاتبه و پیگیری با وزارت بهداشت در خصوص تخصیص ارز دولتی به مراکز درمانی موقوفه و خیریه جهت خرید تجهیزات پزشکی

منابع تسهیم نیات (۱)

عمرانی موقوفات
موقوفات برای حقوق خدام و کارکنان بقاع
جاری موقوفات برای بقاع

بقاع و اماکن
متبرکه
(۲۰ عنوان نیت)

عمرانی مساجد
ائمه جماعات و خدام مساجد
جاری مساجد

مساجد
(۲۹ عنوان نیت)

طلاب و مدرسین علوم دینی
عمران مدارس علمیه

مدارس علوم دینی
(۵۶ عنوان نیت)

عتبات عالیات
(۳۰ عنوان نیت)

مذهبی عتبات عالیات
عمرانی عتبات عالیات
اطعام و تعزیه داری عتبات عالیات
زوار عتبات عالیات
نیازمندان عتبات عالیات

اجتماعی
(۲۰۰ عنوان نیت)

واحدهای خدماتی و عمومی
واحدهای مذهبی
مراکز درمانی و آسایشگاهی
سرمایه گذاری
اجیر گرفتن و حقوق
مصارف وقف خاص

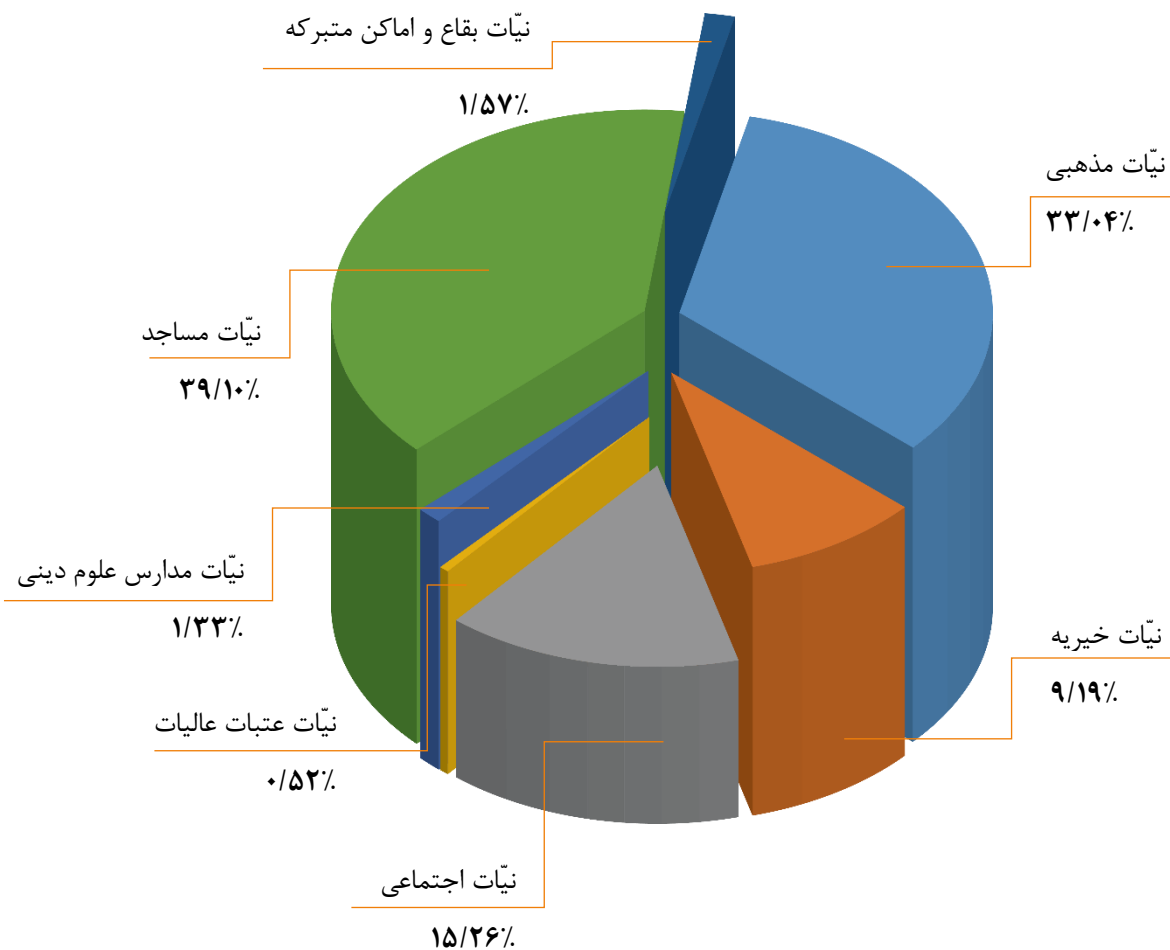
منابع تسهیم نیات (۲)

توسعه و ترویج قرآن
منابع تسهیم کتب دینی و مذهبی
روضه خوانی
تعزیه داری
اعیاد و مراسم مذهبی
برداشت وجوه مذهبی
اطعام
ادای فرایض دینی و مذهبی

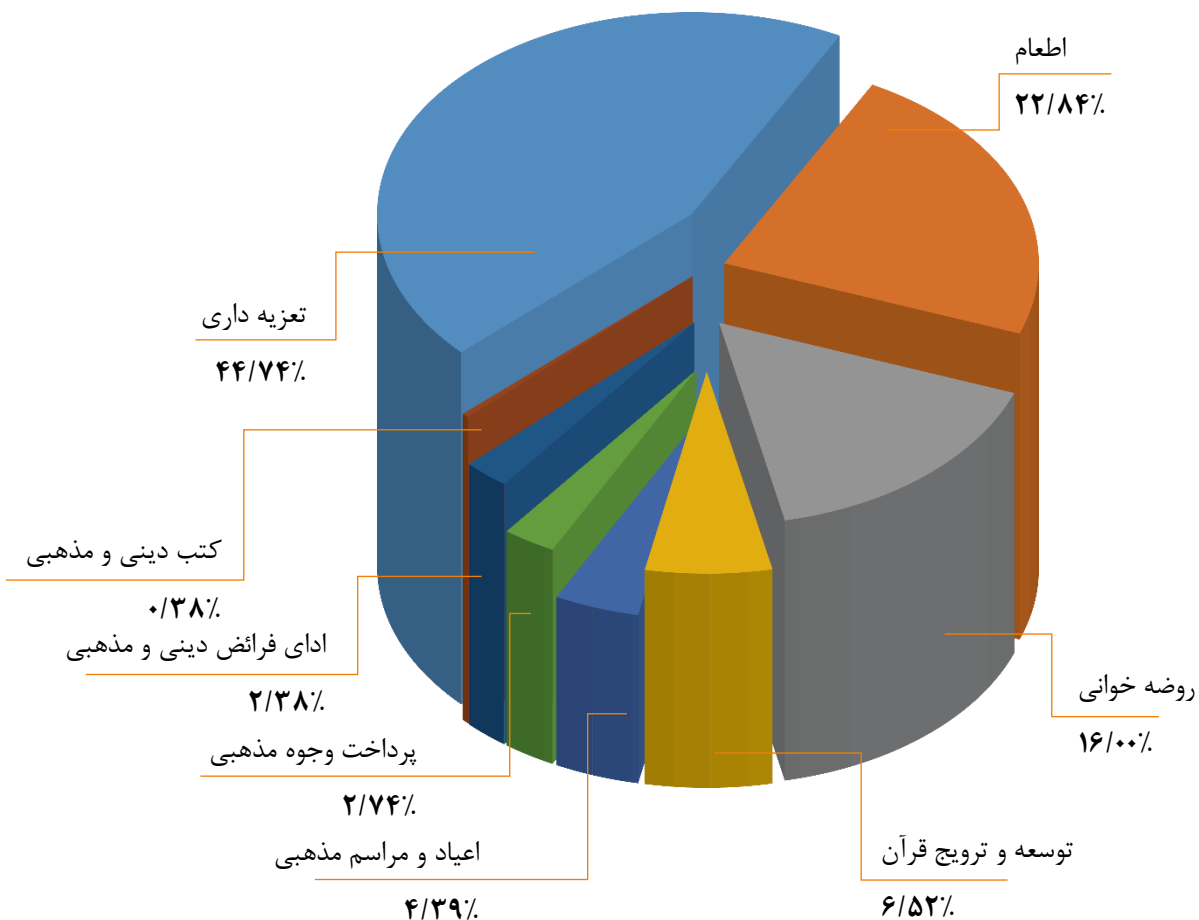
مذهبی (۱۸۶ عنوان نیت)

خیریه (۲۸۳ عنوان نیت)

کمک و اعانات
کمک به زوار
کمک به دانش آموزان و دانشجویان
کمک به ایتام پرورشگاه
مؤسسه خیریه نیکوکاری
خرید جهیزیه و کمک ازدواج
مصارف دارو و درمان و بستری
کمک به مراکز درمانی
آموزشی و پژوهشی و علمی
معلولین و بازماندگان حوادث طبیعی
و جنگ تحمیلی

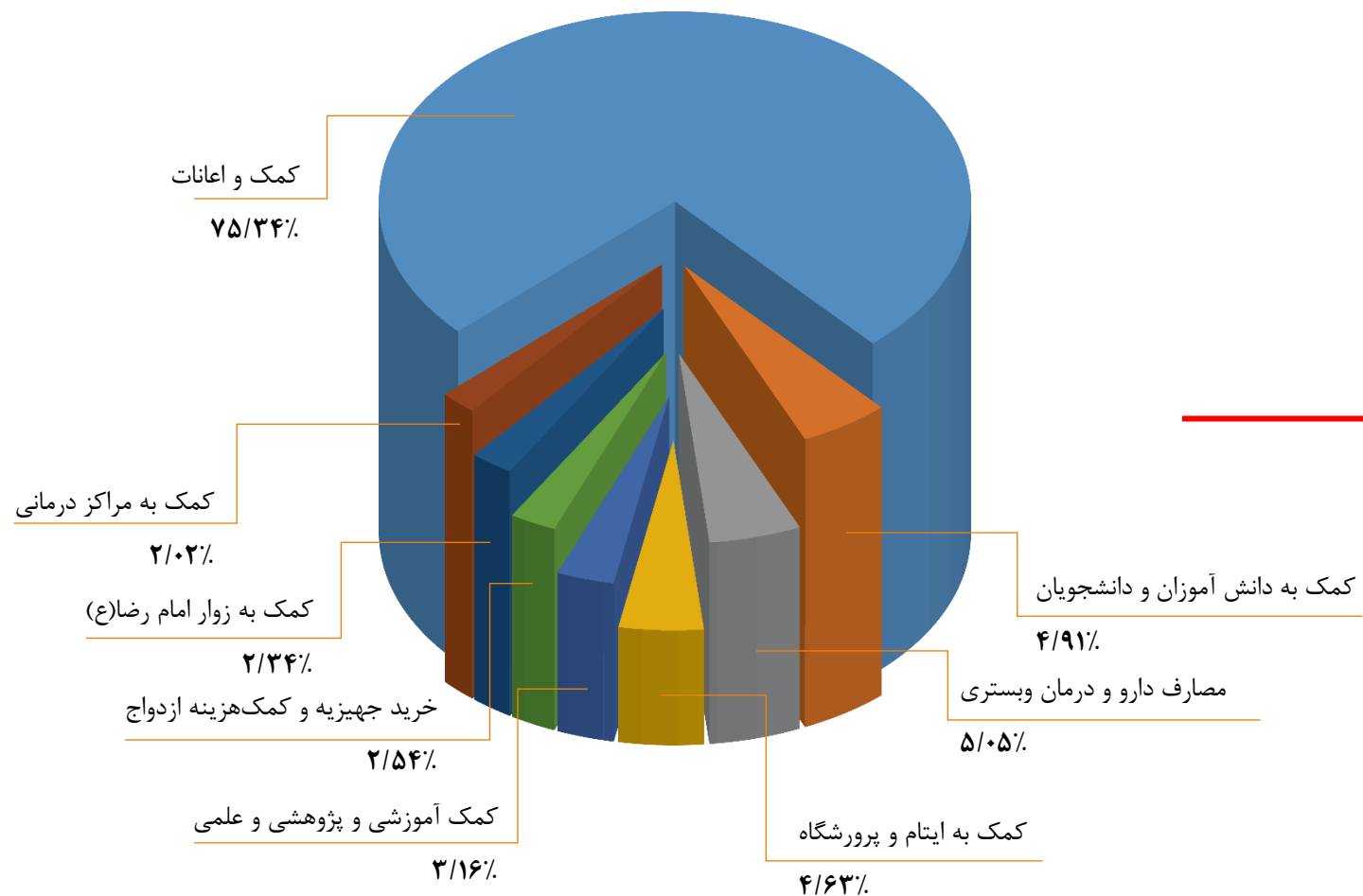

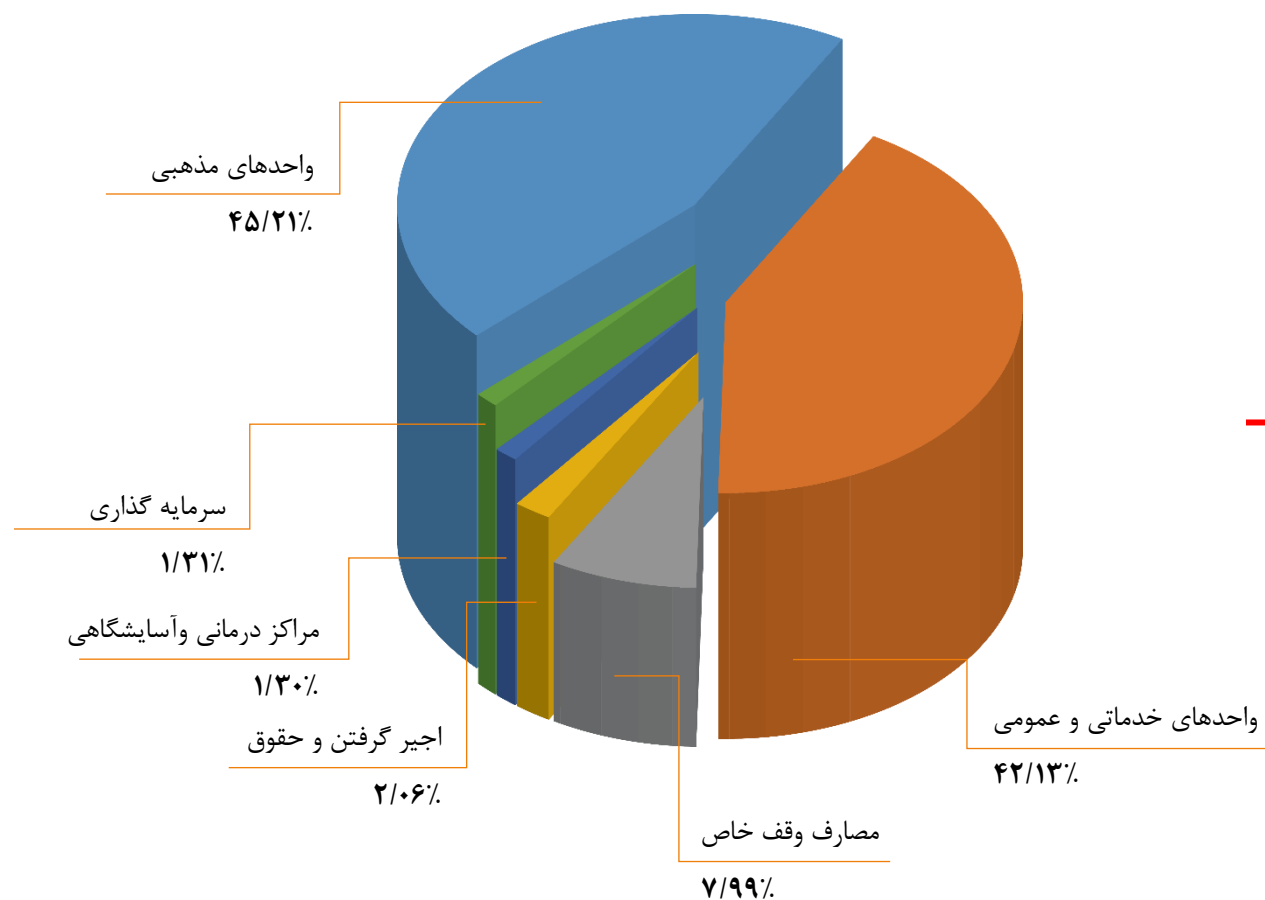
بخش بندی
موضوعی
نیات واقفین

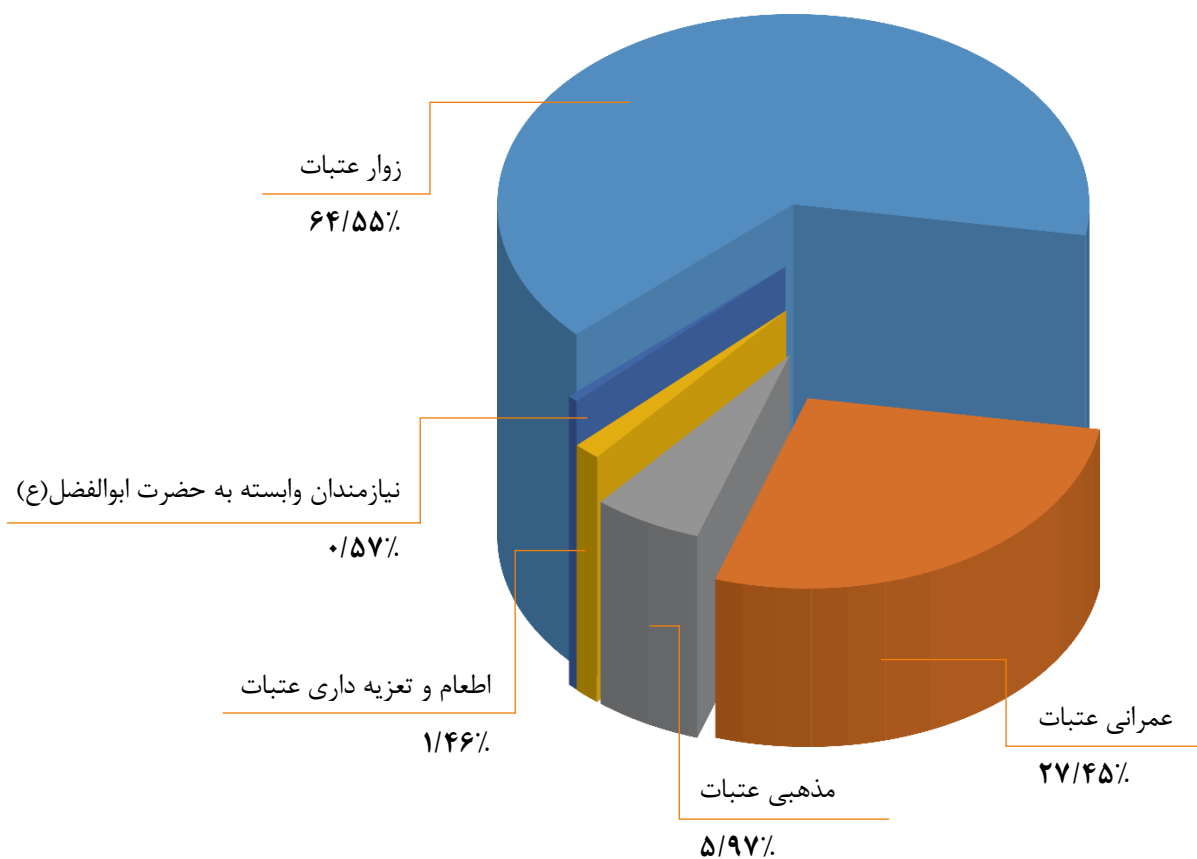
دسته‌بندی نيات
واقفين در بخش
نيات مذهبی

دسته‌بندی نیات واقفین در بخش نیات خیریه

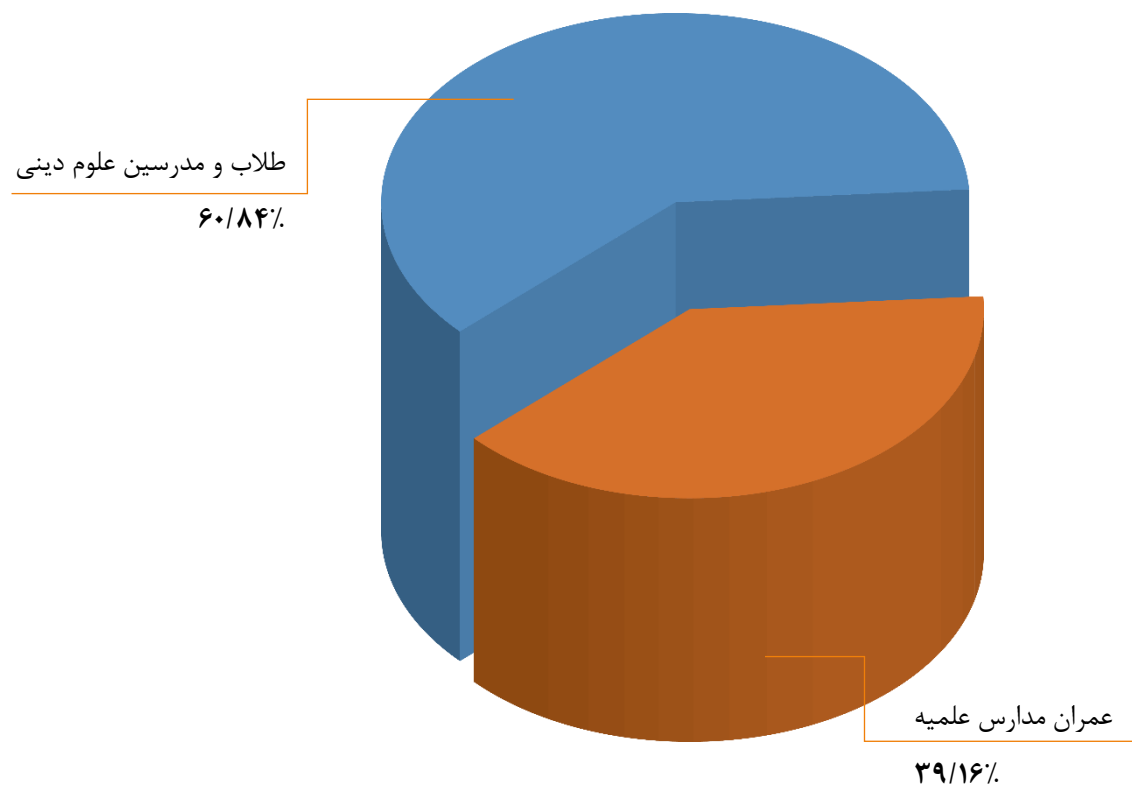

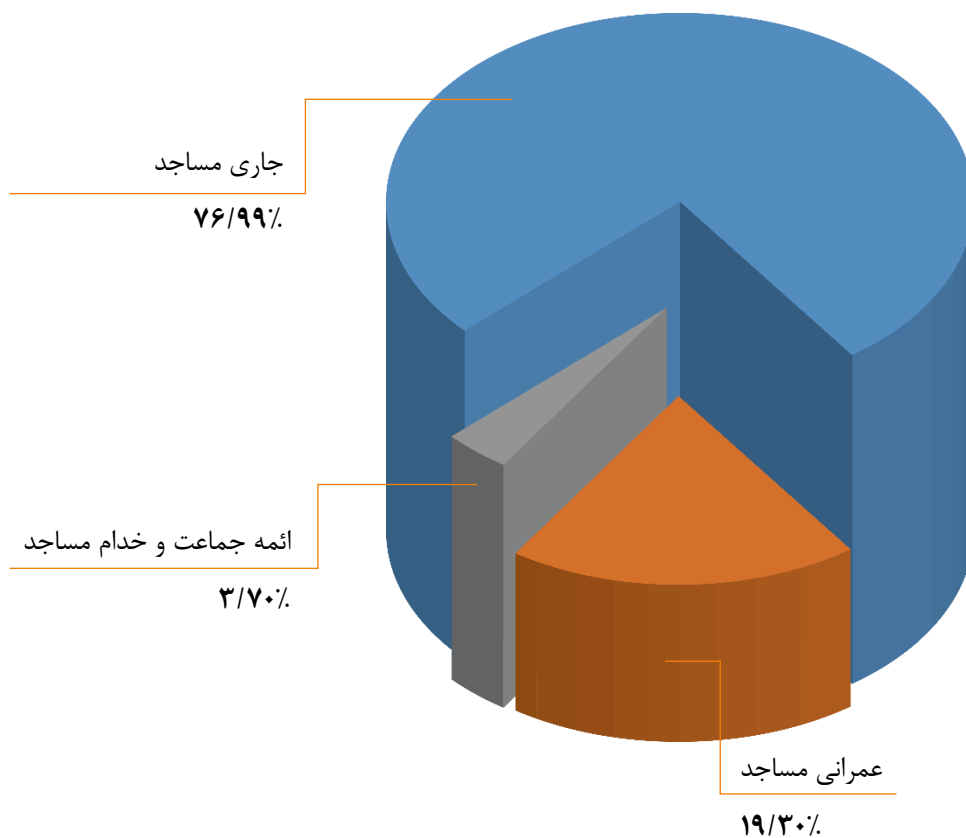
دسته‌بندی نیات
واقفین در بخش
نیات اجتماعی

دسته‌بندی نيات
واقفين در بخش
نيات با موضوع
عتبات عاليات

دسته بندی نيات
واقفين در بخش
نيات با موضوع
مدارس علوم
ديني

دسته‌بندی نيات
واقفين در بخش
نيات مساجد

حقوق خدام و کارکنان بقاع متبرکه

۲/۸۱٪

جاری بقاع متبرکه

۵۶/۷۰٪

حقوق خدام و کارکنان بقاع متبرکه

۲/۸۱٪

عمرانی بقاع متبرکه

۴۰/۴۹٪

دسته‌بندی نیات
واقفین در بخش
نیات بقاع
و اماکن متبرکه

آمار و اطلاعات مرتبط با موقوفات حوزه سلامت

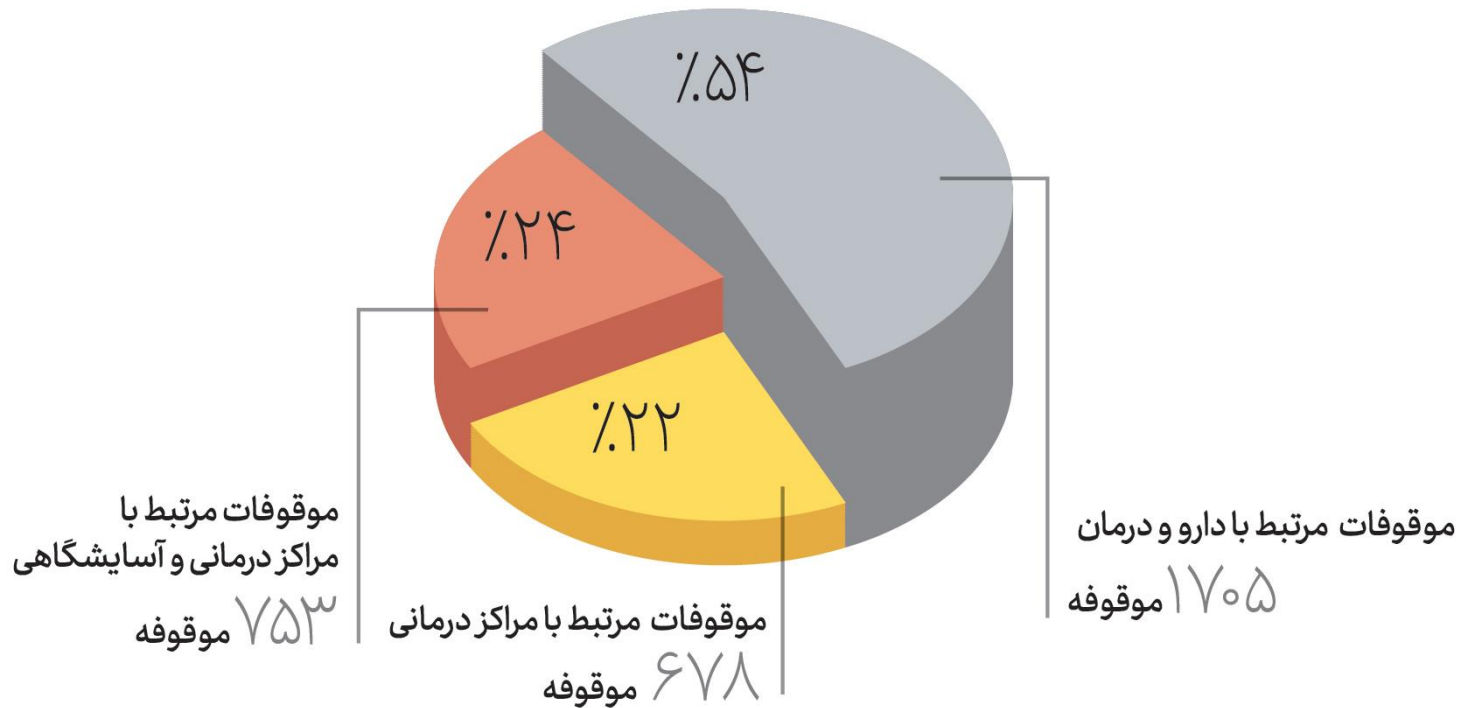
۲۰۸۰۱۳
موقوفه

مجموع کل موقوفات

مجموع موقوفات مرتبط با سلامت

۳۱۳۶
موقوفه

دسته‌بندی موقوفات حوزه سلامت

آمار و اطلاعات مرتبط با موقوفات حوزه سلامت

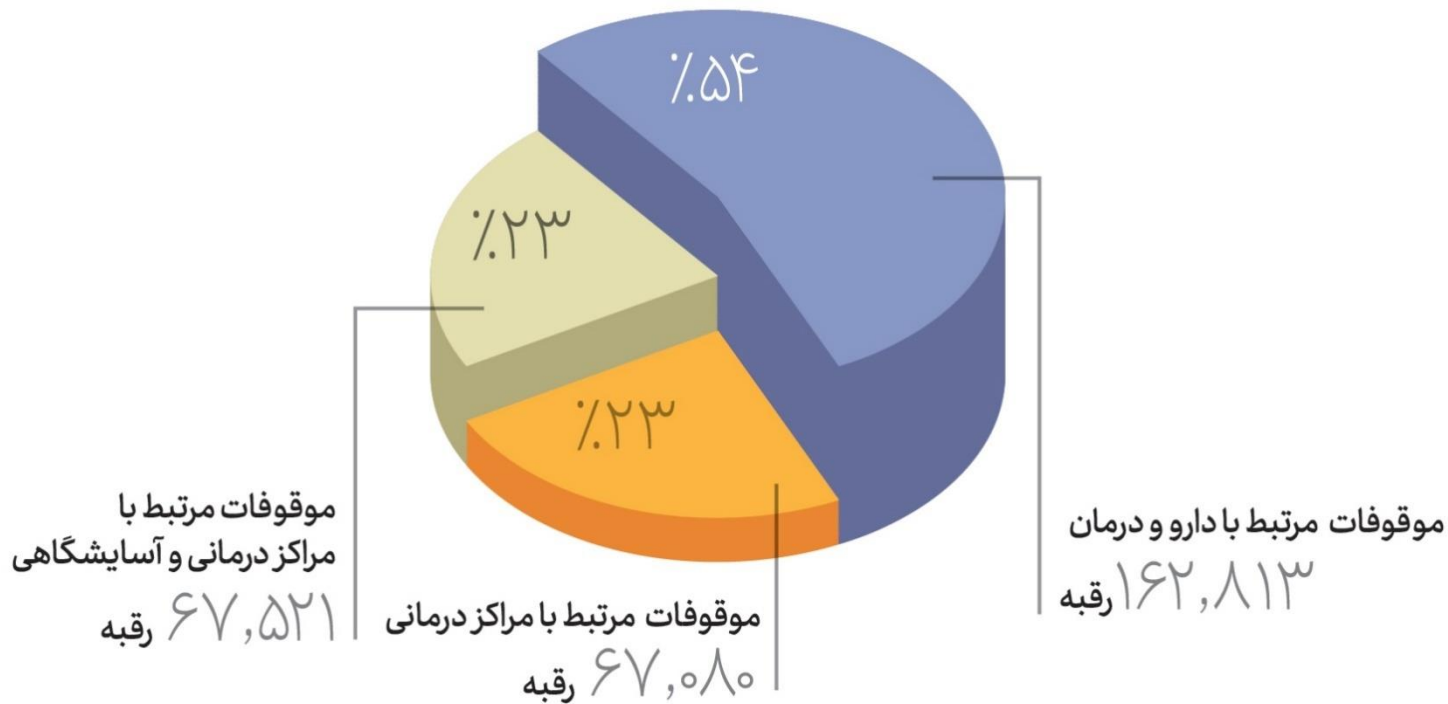
۱,۴۰۰,۰۱۶
رقبه

مجموع کل رقبات

مجموع رقبات مرتبط با سلامت

۲۹۷,۴۱۴
رقبه

دسته‌بندی
رقبات
حوزه سلامت

آمار مراکز درمانی (خیریه و موقوفه)

آمار رقبات موقوفات با کاربری بهداشتی درمانی

✓ مساحت رقبات بهداشتی درمانی عرصه وقف انتفاعی	۶,۹۳۱,۰۲۸ مترمربع	۱۵۵ رقبه	✓ تعداد رقبات بهداشتی درمانی عرصه و اعیان وقف انتفاعی
✓ تعداد رقبات بهداشتی درمانی عرصه وقف منفعتی	۱,۱۵۹ رقبه	۱۶۸ رقبه	✓ تعداد رقبات بهداشتی درمانی عرصه و اعیان وقف منفعتی
✓ مساحت رقبات بهداشتی درمانی عرصه وقف منفعتی	۱۰,۲۹۶,۰۷۷ مترمربع	۵۳ رقبه	✓ تعداد رقبات بهداشتی درمانی عرصه وقف انتفاعی

آمار و اطلاعات مرتبط با موقوفات حوزه سلامت

کمک به درمان خانواده‌های نیازمند
بازه زمانی بررسی شده در این نمودار:

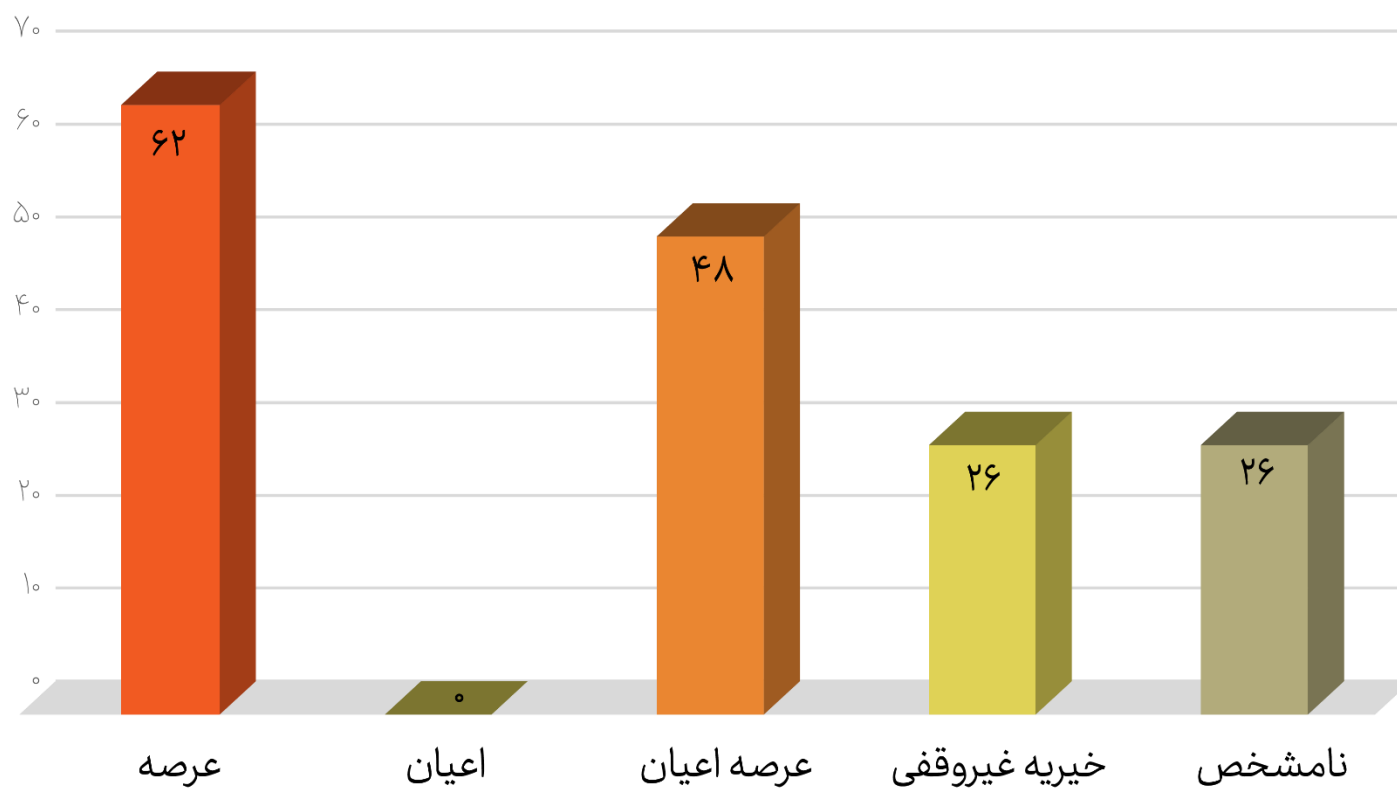
۱۳۹۸/۴/۱۷ تا پایان سال ۱۳۹۹

طرح مهر
تندرستی

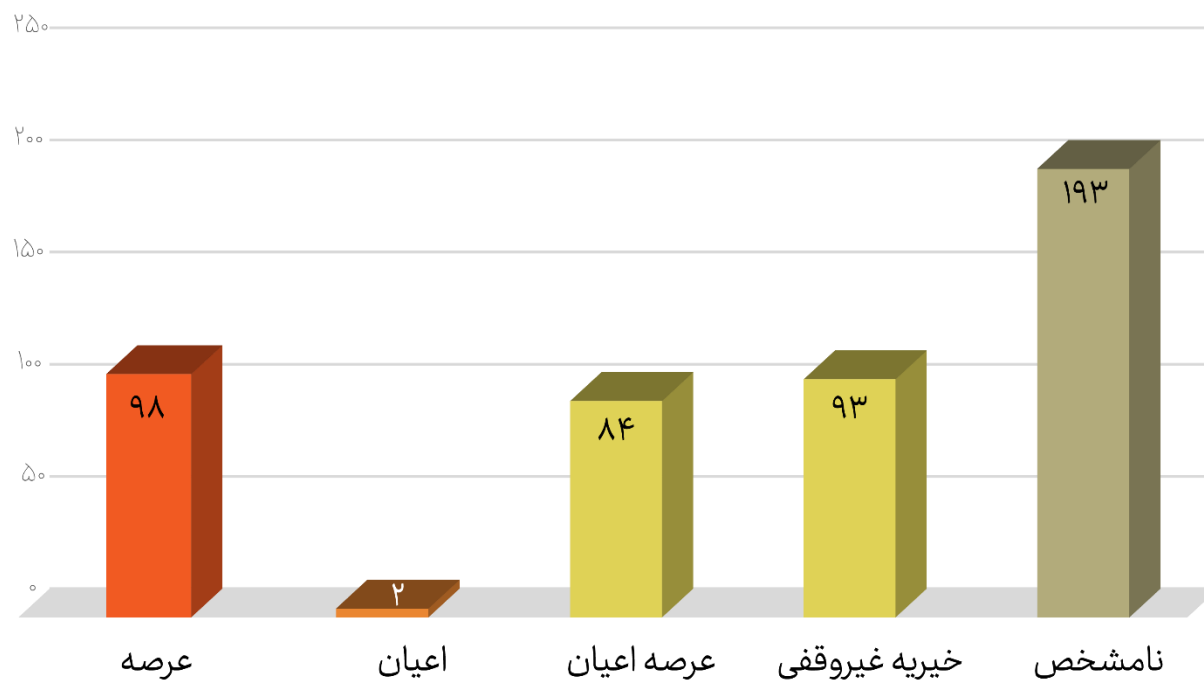

وضعیت وقفی بیمارستان‌ها (بر اساس آماری ارسالی از استان‌ها)

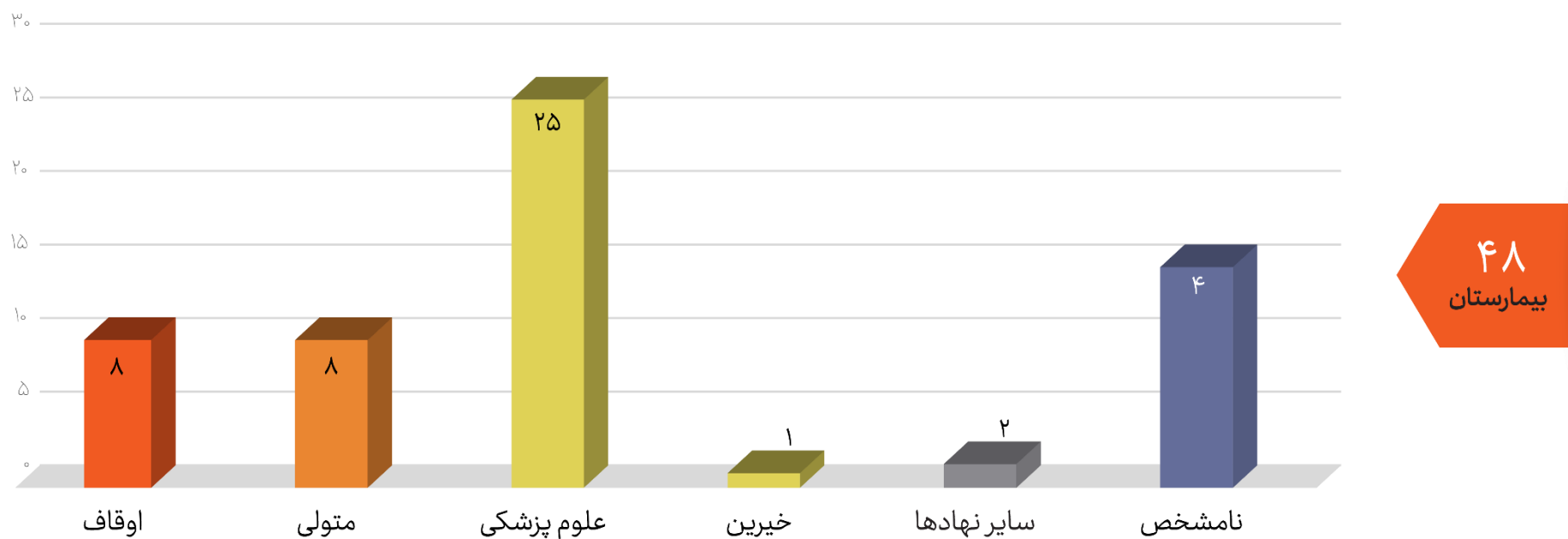
۱۶۲
بیمارستان

وضعیت وقفی درمانگاهها (بر اساس آماری ارسالی از استان‌ها)

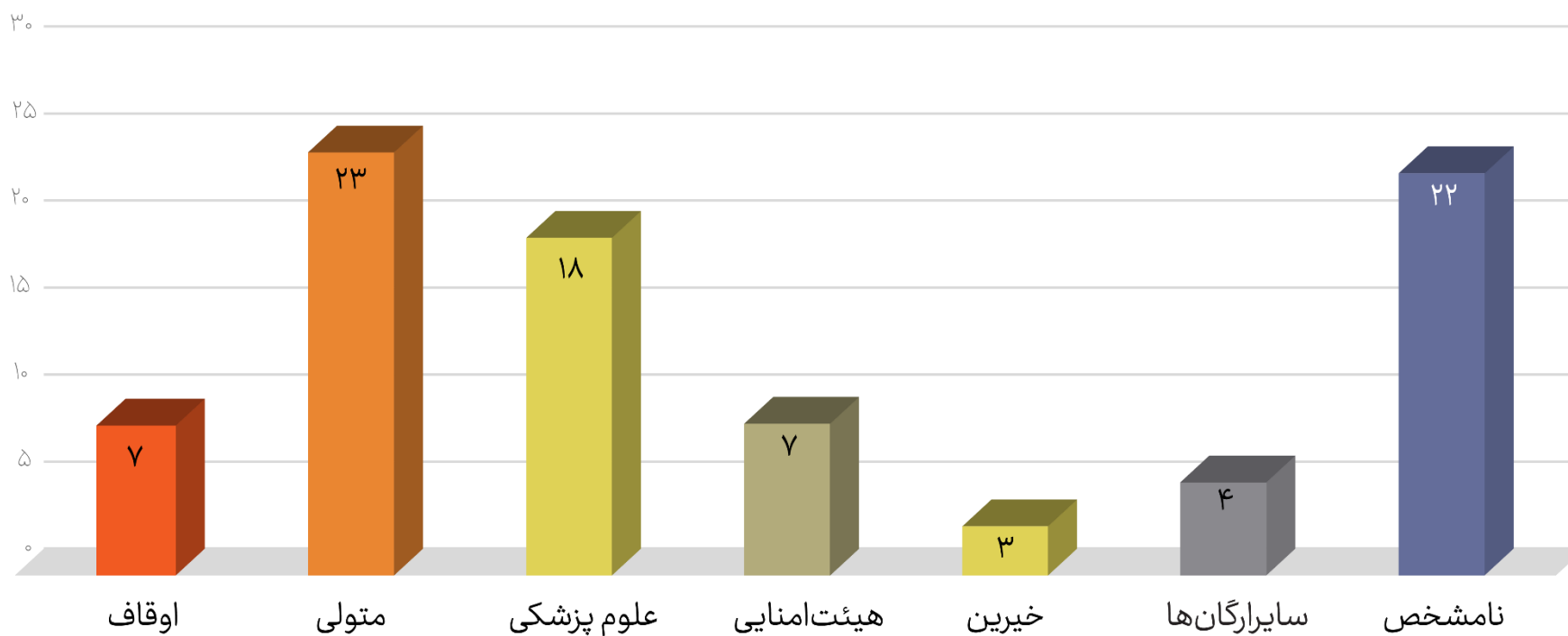

۴۷۳
درمانگاه

وضعیت نحوه اداره بیمارستان‌ها (عرصه و اعیان)

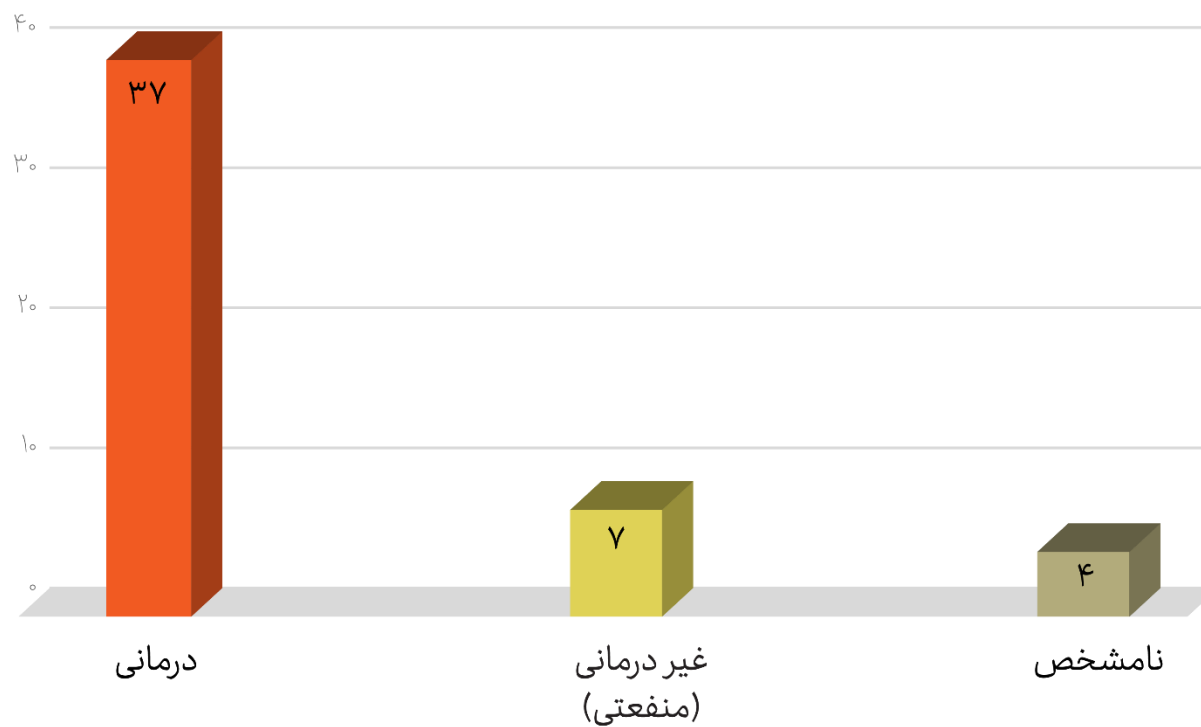

وضعیت نحوه اداره درمانگاهها (عرصه و اعیان)

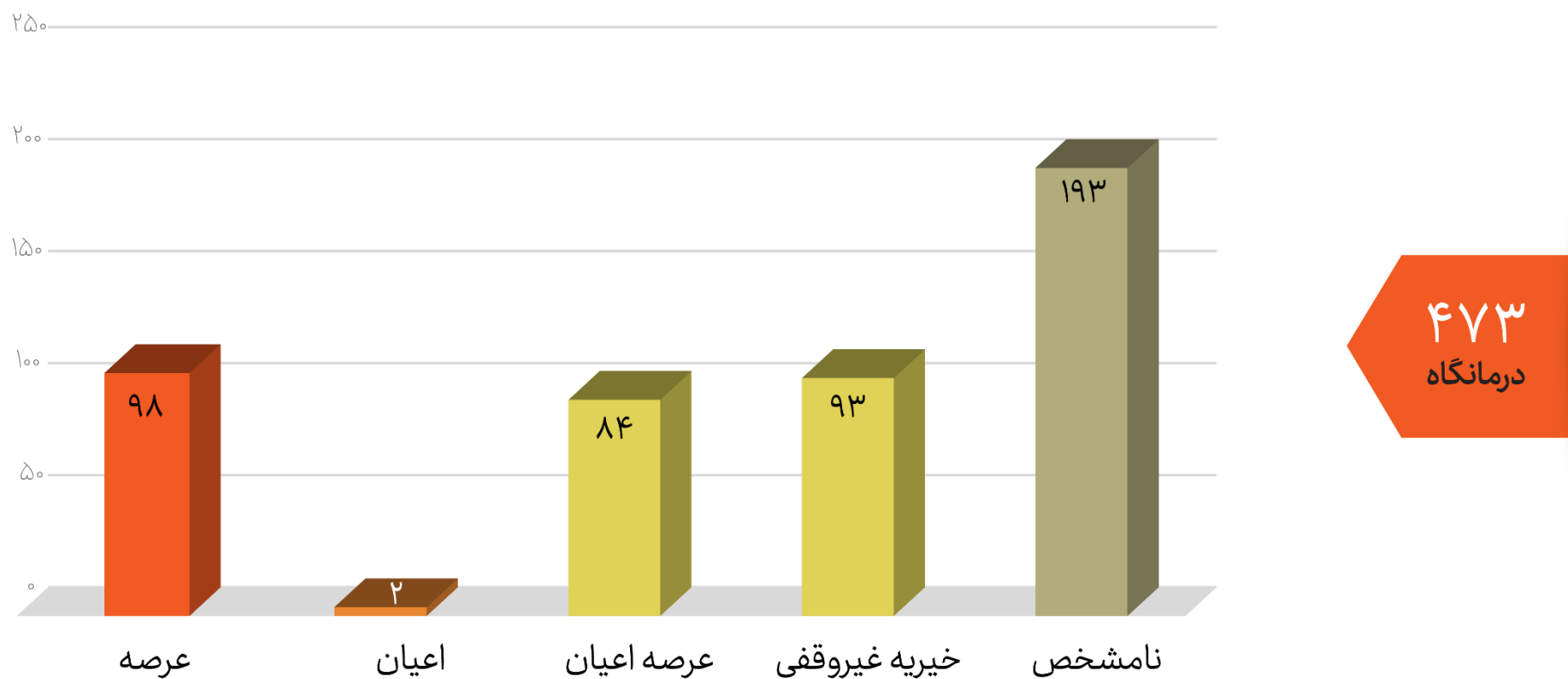
۸۴
درمانگاه

وضعیت بیمارستان‌ها (از نظر منطبق بودن با نیت واقف) / (عرصه و اعیان)

۴۸
بیمارستان

وضعیت درمانگاه‌ها (از نظر منطبق بودن با نیت واقف) / (عرصه و اعیان)

آمار و اطلاعات مرتبط با موقوفات حوزه سلامت

استان خراسان رضوی نیشابور واقف	موقوفه درمانگاه و بیمارستان قمر بنی هاشم علیه السلام
سال تاسیس	۱۳۶۱ هجری شمسی
تعداد تخت مصوب	۷۷ تخت
تعداد تخت فعال	۵۷ تخت
رتبه بیمارستان	رتبه B مدرجه ۲
زیربنای بیمارستان	۲۸۰۰ متر مربع در چهار طبقه
تعرفه بیمارستان	تعرفه خیریه مصوب هیئت دولت
تعداد پرسنل بیمارستان	۱۵۱ نفر
تعداد پزشک	۶ نفر
متخصص	۴۲ نفر
فوق تخصص	۲ نفر
نحوه اداره بیمارستان	هیئت امنایی
تعداد بیماران بستری در سال ۹۹	۸۴۰۰ نفر
خدمات اورژانس شبانه روزی در سال ۹۹	۳۰ هزار نفر

مهمترین بیمارستان های وقفی کشور

✓ بیمارستان
قمر بنی هاشم (ع)

آمار و اطلاعات مرتبط با موقوفات حوزه سلامت

بیمارستان گودرز یزد	استان یزد، یزد
واقف	شاه جهان، شاه فریدون، اردشیر و مهربان گودرز وزراء
سال تاسیس	۱۳۲۷ هجری شمسی
تعداد تخت مصوب	۲۱۹ تخت
تعداد تخت فعال	۱۲۳ تخت
رتبه بیمارستان	درجه یک
زیربنای بیمارستان	حدود ۲۰۰۰۰ متر مربع
تعرفه بیمارستان	تعرفه خیریه مصوب هیئت دولت
تعداد پرسنل بیمارستان	۳۱۷ نفر
تعداد پزشک	۱۴۰ نفر
نحوه اداره بیمارستان	هیئت امنایی

مهمترین بیمارستان های وقفی کشور

✓ بیمارستان
گودرز یزد

آمار و اطلاعات مرتبط با موقوفات حوزه سلامت

نام واقف	حاج علی نقی غیاثی (مؤسسه خیریه غیاثی)
مکان	تهران
سال تاسیس	۱۳۵۰ هجری شمسی
تعداد تخت مصوب	۱۶۹ تخت
تعداد تخت فعال	۵۲ تخت
درجه بیمارستان	درجه یک
زیربنای بیمارستان	۱۷۶۷۰ مترمربع
تعرفه بیمارستان	خیریه
تعداد پرسنل بیمارستان	۳۹۵
تعداد پزشک	۱۱ نفر عمومی
	۲۰۱ متخصص
	۱۴ نفر فوق تخصص
تعداد بیماران بستری	میانگین در روز ۳۵ نفر
نحوه اداره بیمارستان	متولی

مهمترین بیمارستان‌های وقفی کشور

✓ بیمارستان
غیاثی

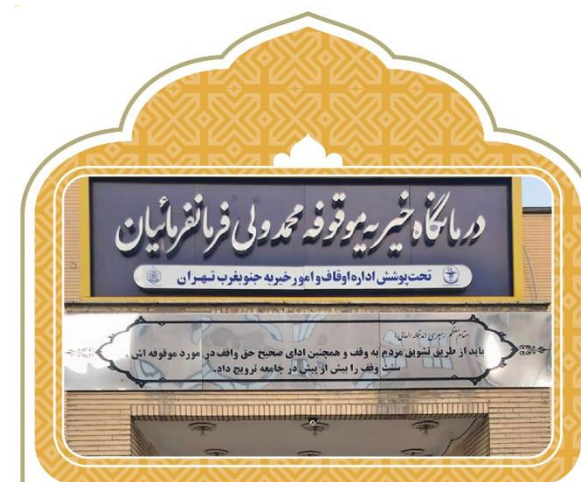

آمار و اطلاعات مرتبط با موقوفات حوزه سلامت

واقف	محمد ولی فرمانفرمائیان
سال تاسیس	۱۳۸۵ هجری شمسی
مساحت زیربنای پرورشگاه	۱۵۱۲
تعداد پرسنل	۲۱ نفر
تعداد پزشک	۶ نفر عمومی
	۱۱ نفر متخصص
	۱ نفر فوق متخصص
	۳ نفر دندانپزشک
خدمات اورژانس	خدمات سرپایی محدود

مهمترین بیمارستان‌های وقفی کشور

✓ درمانگاه
فرمانفرمائیان

مهمترین بیمارستان‌های وقفی کشور

✓ موقوفه
حاج محمد ارجمند کرمانی

واقف	حاج محمد ارجمند کرمانی
متولی	دکتر منوچهر ارجمند کرمانی
نام بیمارستان	بیمارستان ارجمند (کارمانیا)
سال تاسیس	مهر ماه سال ۱۳۳۲
نوع بیمارستان	عمومی
درجه بیمارستان	درجه یک
تعداد تخت	۹۶ تخت
تعداد پرسنل	۳۴۰ نفر
پذیرش روزانه بیمار	۱۰۲ نفر

مهمترین بیمارستان‌های وقفی کشور

✓ بیمارستان
مفرح

نام واقف	حاج ابوالقاسم مفرح
مکان	تهران
سال تاسیس	۱۳۳۱ هجری شمسی
تعداد تخت مصوب	۹۷ تخت
تعداد تخت فعال	۷۵ تخت
درجه بیمارستان	درجه یک
زیربنای بیمارستان	حدود ۱۴۰۰ مترمربع
تعرفه بیمارستان	خیریه
تعداد پرسنل بیمارستان	۲۴۷ نفر
تعداد پزشک	۷ پزشک عمومی، ۴۸ متخصص، ۵ فوق تخصص
نحوه اداره بیمارستان	توسط متولی
میانگین بیماران بستری در طول ماه	۳۵۰ نفر

